

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะในการศึกษาคั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 3 หัวข้อ ดังนี้

1. สรุปผลการวิจัยตามหัวข้อต่าง ๆ ที่ศึกษา
2. สรุปผลการวิจัยตามผลการทดสอบสมมุติฐาน
3. ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยและข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับการปฏิบัติงานพัฒนาสตรีและการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน

1. สรุปผลการวิจัยตามหัวข้อต่าง ๆ ที่ศึกษา

1.1 ลักษณะทางด้านกายภาพ การศึกษาวิจัยเรื่องการประเมินผลการดำเนินงานตามแผนงานพัฒนาสตรีในด้านความรู้ ทักษะคิดและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของสตรีครั้งนี้ มีกลุ่มเป้าหมายเป็นสตรีซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มสตรีในตำบลต่าง ๆ ทั้ง 7 ตำบลของอำเภอสองจังหวัดแพร่ ซึ่งมีสัดส่วนของสตรีกลุ่มตัวอย่างอยู่ในเขตตำบลบ้านหนองมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 22.3 ของสตรีผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ทั้งหมด ผลการศึกษาพบว่า อายุของสตรีกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 31-40 ปี ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 40.7 ช่วงอายุที่พบน้อยที่สุดคือ ช่วงอายุ 61 ปีขึ้นไป ส่วนอายุต่ำสุดของสตรีผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ คืออายุ 14 ปี อายุสูงสุดที่พบคือ 61 ปีในด้านระดับการศึกษาของสตรีกลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่ร้อยละ 85.3 จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ด้านความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ สตรีส่วนใหญ่ร้อยละ 95.6 สามารถอ่านออกเขียนได้ ซึ่งเป็นการอ่านออกเขียนได้ในขั้นพื้นฐานเท่านั้นหากพิจารณาถึงระดับการศึกษาที่จบระดับประถมศึกษาเท่านั้น

ในด้านสถานภาพสมรส สตรีร้อยละ 68.6 สมรสแล้วอยู่ด้วยกัน และร้อยละ 58.9 มีบุตรครบคร้าละ 1-2 คน อีกประการหนึ่งเกี่ยวกับครอบครัวที่ศึกษาพบคือส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขนาดเล็กมีสมาชิก 3-4 คน มีเพียงร้อยละ 0.9 เท่านั้นที่มีบุตร 5-6 คน

ในด้านรายได้ของครอบครัวคือปี โดยเฉลี่ยยังอยู่ในระดับต่ำ คือเพียงประมาณปีละ 20,000 บาท หากพิจารณาโดยเฉลี่ยต่อเดือนจะพบว่าส่วนใหญ่มียาได้เพียงประมาณเดือนละ 1,600 บาทต่อครอบครัวเท่านั้น เมื่อพิจารณาในเรื่องการประกอบอาชีพเสริมเพื่อหารายได้ให้กับครอบครัวแล้ว สตรีส่วนใหญ่ร้อยละ 44.6 ไม่ได้นำความรู้ที่ได้จากการอบรมตามโครงการหรือกิจกรรมเพิ่มพูนรายได้ของกรมการพัฒนาชุมชนไปใช้ประโยชน์ในเรื่องนี้เลยมีเพียงร้อยละ 20.2 เท่านั้นที่สามารถนำความรู้จากการฝึกอบรมไปประกอบอาชีพเพิ่มพูนรายได้ให้กับครอบครัว เหตุผลที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะตัวสตรีเอง ไม่ได้นำไปประยุกต์ใช้หรืออาจจะขาดเงินทุนในการดำเนินการ หรืออาจเป็นเพราะการอบรมที่จัดขึ้นไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงในท้องถิ่น เช่น ชาวสวนในท้องถิ่นไม่ได้ เป็นต้น จึงเป็นสิ่งที่ควรจะมีการศึกษาหาสาเหตุต่อไป ทั้งนี้เพื่อหาทางช่วยเหลือสตรีให้มีอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มพูนรายได้แก่ครอบครัวได้อย่างแท้จริงต่อไป

1.2 ความถี่ในการสื่อสารระหว่างบุคคลเกี่ยวกับการพัฒนาสตรี

โดยเฉลี่ยแล้วสตรีผู้ตอบแบบสัมภาษณ์มีการสื่อสารระหว่างบุคคลเกี่ยวกับการพัฒนาสตรีเกือบทุกวัน สำหรับบุคคลที่สตรีสื่อสารพูดคุยด้วยในเรื่องดังกล่าว ได้แก่ บุคคลต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ โดยเรียงตามลำดับจากความถี่สูงคือมีการพูดคุยด้วยบ่อยครั้งที่สุดเรียงตามลำดับดังนี้

1. กับคนในครอบครัวหรือคนที่รู้จัก
2. กับผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน
3. กับเพื่อนสมาชิกกลุ่มสตรี
4. กับเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน และเจ้าหน้าที่ราชการและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

จะเห็นได้ว่าบุคคลที่สตรีพูดคุยด้วยบ่อยครั้งมากที่สุด คือ คนในครอบครัวหรือคนที่รู้จักซึ่งเป็นบุคคลที่ใกล้ชิดกับสตรีมากที่สุด ขณะที่เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน เจ้าหน้าที่ราชการหรือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานตามแผนงานพัฒนาสตรี จะเป็นกลุ่มบุคคลที่สตรีพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องการพัฒนาสตรีด้วยน้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอื่น ๆ ทั้งนี้เมื่อพิจารณาประกอบกับแนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารระหว่างบุคคลของกิริเน็ทท์ ฮอนซ์ศิริวงศ์¹ ที่กล่าวไว้ว่า

¹กิริเน็ทท์ ฮอนซ์ศิริวงศ์, การสื่อสารระหว่างบุคคล, พิมพ์ครั้งที่ 2

การสื่อสารระหว่างบุคคล เป็นการสื่อสารที่ทุกคนที่ร่วมในการสื่อสารต้องอยู่ใกล้ชิดกัน และผู้ร่วมในการสื่อสารนั้นมีบทบาททั้ง เป็นผู้รับสารและผู้ส่งสารแล้ว อาจกล่าวได้ว่าสาเหตุที่มีการพูดคุยกับคนในครอบครัวหรือคนที่รู้จักมากที่สุด เป็นเพราะสตรีมีความคุ้นเคยและอยู่ใกล้ชิดกับกลุ่มดังกล่าวมากกว่ากลุ่มเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ จึงสามารถโต้ตอบแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างอิสระเป็นกันเองกว่า ในขณะที่การสื่อสารพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ นั้นมีความถี่น้อยที่สุดดังกล่าวข้างต้นก็อาจมีสาเหตุมาจากการที่สตรีไม่มีความใกล้ชิด มีความคุ้นเคยน้อยกว่าหรืออาจเป็นเพราะสตรีไม่สามารถโต้ตอบแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของตนได้อย่างเต็มที่ สตรีจึงอยู่ในฐานะเป็นผู้รับสารเพียงฝ่ายเดียว กล่าวคือ เป็นผู้รับฟังมากกว่าแทนที่จะเป็นการพูดคุยโต้ตอบกับทั้งสองฝ่าย

1.3 ความรู้ในด้านต่าง ๆ ของสตรี

1.3.1 ความรู้ทางด้านคุณลักษณะส่วนตัว ผลการวิจัยปรากฏว่าสตรี

ส่วนใหญ่จะมีความรู้ในด้านคุณลักษณะส่วนตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับการปฏิบัติตน เมื่อมีการเลือกตั้งต่าง ๆ ขึ้นในชุมชน สตรีร้อยละ 94.4 ทราบว่าต้องปฏิบัติอย่างไรส่วนเรื่องที่สตรีทราบน้อยที่สุด คือ เรื่องการแจ้งเจ้าหน้าที่กรณีที่มีคนเกิดภายในบ้าน คือมีเพียงร้อยละ 68.0 ที่สามารถตอบถูก ซึ่งถือว่าเป็นความรู้ที่สตรีกลุ่มตัวอย่างทราบน้อยที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับความรู้ในเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับความรู้ในด้านคุณลักษณะส่วนตัวของสตรี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ นั้น พ่อบ้านหรือผู้ชายมักเป็นผู้ปฏิบัติมากกว่าจึงทำให้สตรีบางสตรีบางส่วนไม่มีความรู้ในเรื่องนี้

1.3.2 ความรู้ในด้านชีวิตครอบครัวของสตรี

ความรู้ในด้านนี้จะเน้นเรื่องสุขภาพอนามัยที่สตรีควรทราบหรือที่จำเป็นต่อครอบครัว ผลการวิจัยปรากฏว่า วิธีการคุมกำเนิดเป็นเรื่องที่สตรีส่วนใหญ่รู้จักมากที่สุดคือร้อยละ 85.9 โดยวิธีคุมกำเนิดที่สตรีรู้จักมากที่สุด คือยาเม็ดคุมกำเนิดคิดเป็นร้อยละ 59.8 ในเรื่องเกี่ยวกับการฉีดวัคซีนสำหรับสตรีมีครรภ์ ปรากฏว่าสตรีส่วนใหญ่ร้อยละ 81.5 ทราบว่าสตรีมีครรภ์ควรฉีดวัคซีนป้องกันโรคอะไรบ้าง ส่วนเรื่องการกำจัดขยะมูลฝอยภายในบ้าน ส่วนใหญ่ร้อยละ 95.6 นิยมกำจัดขยะโดยการเผา ซึ่งถือเป็นวิธีที่ถูกต้องตามวิธีการที่ทางกระทรวงสาธารณสุขแนะนำ และเรื่องการใช้ส้วมในบ้าน ส่วนใหญ่ร้อยละ 98.8 ใช้ส้วมซึม ซึ่งเป็นส้วมที่ถูกสุขลักษณะ และเรื่องการเตรียมน้ำสำหรับดื่มในครอบครัวร้อยละ 76.8 ของสตรีกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีต้มก่อน จากการศึกษาวิจัยดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า สตรีกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้ในด้านชีวิตและครอบครัวที่ถูกต้อง และปฏิบัติตามสิ่งที่ได้รับการอบรมหรือการ

แนะนำจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ เป็นอย่างดี ยกเว้นเรื่องการเตรียมหน้าสำหรับคัมภ์ ที่สมควรมีการแนะนำหรือรณรงค์ให้มากขึ้นว่าควรมีการคัมภ์ก่อน ทั้งนี้เพราะมีเพียงร้อยละ 76.8 เท่านั้นที่ทำได้ถูกต้อง

1.3.3 ความรู้ในด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของสตรี

สตรีร้อยละ 61.3 มีความรู้ถูกต้องว่าหน้าที่ในการพัฒนาหมู่บ้าน ตำบลให้เจริญก้าวหน้าเป็นหน้าที่ของตนเป็นอันดับแรก และร้อยละ 73.0 มีความเห็นเรื่องการวางแผนพัฒนาหมู่บ้านว่าทุกคนควรมีส่วนร่วมกันโดยการสนับสนุนของทางราชการ และเมื่อมีกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการพัฒนาหมู่บ้านขึ้นมา สตรีส่วนใหญ่ร้อยละ 97.1 เห็นว่าสมควรให้การสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านั้นตามความสามารถ จากผลการศึกษาวิจัยดังกล่าว อาจพิจารณาได้ว่าสตรีกลุ่มตัวอย่างมีความรู้ในเรื่องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนค่อนข้างสูง พิจารณาได้ว่า สตรีกลุ่มตัวอย่างมีความรู้ในเรื่องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนค่อนข้างสูง คือ ทราบว่าตนควรจะปฏิบัติอย่างไรในเรื่องการพัฒนาชุมชน จึงนับเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาอย่างยิ่งที่จะนำเอาพลังของสตรีเหล่านี้มาร่วมกันพัฒนาหมู่บ้าน ตำบล ในชนบทให้ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาทัศนีย์ บุรัตน์² เกี่ยวกับเรื่องทัศนคติและบทบาทในครอบครัวของบุรุษที่มีผลต่อการพัฒนาสตรี ที่กล่าวว่า แนวทางการพัฒนาสตรีนั้นต้องเริ่มโดยการสร้างจิตสำนึกของผู้หญิงให้ตระหนักถึงปัญหาของตนเอง ตลอดจนบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของสตรีคือชุมชนและต่อสังคมก่อน

กล่าวโดยสรุปในเรื่องความรู้ในด้านต่าง ๆ ทั้ง 3 ด้านของสตรีกลุ่มตัวอย่าง คือ ความรู้ในด้านคุณลักษณะส่วนตัว ความรู้ในด้านชีวิตครอบครัว และความรู้ในด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ปรากฏว่าอยู่ในเกณฑ์ดี กล่าวคือ สตรีส่วนใหญ่สามารถตอบคำถามในเรื่องต่าง ๆ ที่ทำการทดสอบได้อย่างถูกต้อง รวมทั้งการปฏิบัติที่ถูกต้องตามที่ทางราชการคาดหวัง โดยมีค่าคะแนนตั้งแต่ร้อยละ 61.3 ถึงร้อยละ 98.8 ซึ่งนับว่ามีความรู้ในเกณฑ์ดี

²ทัศนีย์ บุรัตน์, "การศึกษาทัศนคติและบทบาทในครอบครัวของบุรุษที่มีผลต่อการพัฒนาสตรี" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทระดับบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ; 2529), หน้า 63-64

1.4 ทิศนคติต่อการดำเนินงานตามแผนงานพัฒนาสตรี

1.4.1 ทิศนคติต่อการอบรมขั้นพื้นฐานหรือการอบรมฟื้นฟูประสิทธิภาพกลุ่มสตรี ผลการศึกษาวิจัยปรากฏว่า สตรีกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 64.8 เห็นด้วยกับการจัดการอบรมฟื้นฟูประสิทธิภาพกลุ่มสตรีทุกปี และประมาณครึ่งหนึ่งของสตรี คือร้อยละ 54.3 เห็นว่าหลักสูตรการฝึกอบรมสอดคล้องกับความต้องการ และผู้ที่สามารถนำความรู้ที่ได้จากการอบรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันมีร้อยละ 51.0 ซึ่งทั้งนี้อาจเป็นเพราะเนื้อหาของวิชาต่าง ๆ ในการอบรมเข้าใจจากเหตุผลสนับสนุนในเรื่องนี้คือ มีสตรีกลุ่มตัวอย่างที่เห็นว่าเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ในการอบรมเข้าใจจนถึงร้อยละ 51.6 ดังนั้นจึงสมควรที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะได้มีการประเมินผลในด้านเนื้อหาวิชาที่ใช้ในการอบรม เพื่อนำมาหักยากเกินไปที่สตรีในชนบทจะเข้าใจได้ เพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติ นั่นคือสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริงนั่นเอง

1.4.2 ทิศนคติต่อการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มสตรี ผลการศึกษาวิจัยพบว่า สตรีร้อยละ 56.6 เห็นว่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเป็นสิ่งที่มีความประโยชน์ ควรจัดให้มีกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ อย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้งและสตรีร้อยละ 51.0 เห็นว่ากิจกรรมที่จัดขึ้นนั้นสอดคล้องกับความต้องการ และร้อยละ 46.6 สามารถนำกิจกรรมที่ฝึกอบรมนั้นไปใช้ประโยชน์ได้ ในขณะที่เดียวกันมีผู้เห็นว่ากิจกรรมที่จัดยากเกินไปในการเรียนรู้ร้อยละ 43.5 จากผลการศึกษาวิจัยจะเห็นได้ว่า ทิศนคติต่อกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเป็นไปในทางบวกคือเห็นว่ามีประโยชน์ควรจัดอย่างสม่ำเสมอ แต่เมื่อพิจารณาในด้านทัศนคติต่อความยากง่ายและการนำไปใช้ประโยชน์แล้ว มีทัศนคติที่ไม่เห็นด้วยหรือเป็นไปในทางลบค่อนข้างมาก ซึ่งอาจจะพิจารณาได้ว่าเป็นเพราะประโยชน์จากกิจกรรมอาจเป็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นในระยะยาว ถึงทำให้สตรีเห็นว่าไม่ได้นำไปใช้ และบางครั้งก็ต้องนำไปประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันมากกว่าที่จะนำไปใช้โดยตรง

1.4.3 ทิศนคติต่อโครงการต่าง ๆ ตามแผนงานพัฒนาสตรีของสตรี

สตรีร้อยละ 53.1 มีความพอใจเมื่อโครงการของกลุ่มได้รับการอนุมัติ และร้อยละ 46.6 เห็นว่าโครงการที่ได้รับอนุมัตินั้นมีประโยชน์ และสามารถนำไปใช้ในครอบครัวได้ร้อยละ 40.2 จากการศึกษาวิจัยดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า สตรีส่วนใหญ่เห็นคุณค่าและภาคภูมิใจที่โครงการได้รับอนุมัติ แต่การนำไปใช้ประโยชน์ในครอบครัวยังถือว่าน้อย เพราะไม่ถึงครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่าง เท่านั้นที่สามารถนำไปใช้ได้ ดังนั้นก่อนมีการเสนอโครงการใด ๆ ก็ตามของกลุ่มสตรีควรมีการพิจารณาอย่างรอบคอบ โดยเน้นในเรื่องการนำไป

ใช้ในชีวิตจริงมากกว่าจะจัดอบรมให้ผ่านไปเลย ๆ เพราะหากโครงการนั้น ๆ ไม่สามารถนำไปใช้ได้ก็เท่ากับเป็นการสูญเปล่า แต่หากพิจารณาว่าไปใช้ได้จริงก็จะทำให้สตรีเกิดความกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมโครงการอื่น ๆ อีก ซึ่งก็จะส่งผลในทางอ้อมต่อการพัฒนาสตรีในระดับกว้างต่อไป

1.4.4 ทศนคติต่อการจัดให้มีการประชุมกลุ่มสตรีของสตรี

สตรีร้อยละ 61.0 เห็นว่าควรจัดให้มีการประชุมกลุ่มสตรีทุกเดือน และร้อยละ 70.7 เห็นว่าการประชุมกลุ่มสตรีทำให้ได้รับความรู้และข่าวสารที่มีประโยชน์ และในส่วนของ การวางแผนก่อนทำกิจกรรมมาด ๆ ของกลุ่มสตรีเพื่อทำให้งานได้ผลดียิ่งขึ้นนั้น มีสตรีเห็นด้วยถึงร้อยละ 72.4 จึงกล่าวได้ว่า สตรีส่วนใหญ่เห็นคุณค่าที่ดีต่อการประชุมกลุ่มสตรีและค่อนข้างให้ความสำคัญต่อการวางแผนก่อนทำกิจกรรมมาด ๆ ก็ตาม ซึ่งนับว่าเป็นลักษณะที่ดีซึ่งจะเสริมให้งานพัฒนาสตรีในชนบทมีความก้าวหน้ายิ่งขึ้น

1.4.5 ทศนคติต่อการติดต่อกับเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน

ร้อยละ 63.3 ของสตรีกลุ่มตัวอย่าง เห็นว่าการพูดคุยกับเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ผู้นำหมู่บ้านและ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทำให้ได้รับความรู้และข่าวสารที่มีประโยชน์ และเห็นว่าความรู้จากการพูดคุยนั้นสมควรนำไปปฏิบัติร้อยละ 56.0 ซึ่งจะเห็นได้ว่าสตรีค่อนข้างเห็นด้วยกับการพูดคุยกับเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นหากมีความพร้อมทางด้านบุคลากร กล่าวคือ มีเจ้าหน้าที่ที่มีคุณภาพ สนใจที่จะถ่ายทอดความรู้แก่สตรีกลุ่มเป้าหมายแล้วก็จะทำให้งานพัฒนาสตรีได้ผลดียิ่งขึ้น โดยที่เจ้าหน้าที่ดังกล่าวนี้จะต้องเป็นผู้ที่สามารถสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพเป็นองค์ประกอบด้วย หากพิจารณาผลข้อนี้กับทฤษฎีสิ่งเร้า (S-R Theory ของ MeQuail Denis) จะสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าตัวแปรสาเหตุของการสื่อสารระหว่างบุคคล ก็คือ ระบบข่าวสารที่มาจากบุคคลที่มีอำนาจหรือมาจากแหล่งข่าวที่น่าเชื่อถือ โดยเฉพาะสื่อบุคคลที่มีคุณภาพจะเป็นสื่อที่สำคัญมากในการเปลี่ยนแปลงหรือสร้างทัศนคติใหม่ ๆ และ เปลี่ยนพฤติกรรมของคนได้

1.4.6 ทศนคติต่อการรับฟังข่าวสารการพัฒนาสตรีจากเสียงตามสายของหมู่บ้าน

สตรีร้อยละ 65.1 เห็นถึงประโยชน์ของการใช้เสียงตามสายของหมู่บ้าน ในการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนาสตรี และร้อยละ 59.5 หรือมากกว่าให้ความร่วมมือในด้านต่างๆ เกี่ยวกับงานพัฒนาสตรีเมื่อได้รับการร้องขอ จึงกล่าว

ได้ว่าเสียงตามสายของหมู่บ้านสามารถใช้เป็นสื่อที่สาคัญอันหนึ่งของงานพัฒนาสตรีในชนบทได้ เพราะสามารถใช้เสริมสื่อบุคคลอีกทีหนึ่ง ได้เป็นอย่างดี ประกอบกับเป็นสื่อที่หมู่บ้านต่าง ๆ ในชนบทสามารถจัดหาไว้ใช้ได้โดยไม่ต้องลงทุนสูงมากอีกด้วย

1.5 ทักษะคิดแก้ปัญหาที่ตนเอง ครอบครัวยุ และชุมชน

จากผลการศึกษาวิจัยปรากฏว่า สตรีส่วนใหญ่มีทัศนคติในทางบวกต่อบทบาทหน้าที่ที่ตนเอง ครอบครัวยุ และชุมชน โดยเห็นว่า การจัดตั้งกลุ่มสตรีเป็นการพัฒนาหมู่บ้านอย่างหนึ่ง และเห็นว่าหน้าที่หลักของสตรี คือการปรับปรุงบ้านเรือนในด้านความสะอาดถูกสุขลักษณะ เพื่อสุขภาพอนามัยของทุกคนในครอบครัว และ เมื่อตนเองว่างจากงานประจำแล้ว สตรีก็ยังเห็นว่าสมควรที่จะแสวงหาความรู้เพิ่มเติม เพื่อใช้ประกอบอาชีพเสริมเป็นการเพิ่มพูนรายได้แก่ครอบครัว และ ไม่เห็นด้วยที่จะให้การหารายได้เป็นหน้าที่หลักของพ่อบ้านเท่านั้น นอกจากนี้ยังรู้สึกว่าการเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มสตรีไม่ได้เป็นการที่เพิ่มขึ้นแก่ตนเองอีกด้วย

กล่าวโดยสรุปผลการศึกษาวิจัยด้านทัศนคติต่อการดำเนินงานตามแผนงานพัฒนาสตรี และทัศนคติต่อบทบาทหน้าที่ของตนเอง ครอบครัวยุ และชุมชนของสตรี ปรากฏว่าสตรีกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อทั้ง 2 เรื่องดังกล่าว พร้อมทั้งจะเป็นกำลังในการพัฒนาชุมชนทั้งด้านร่างกาย คือร่วมใช้แรงงานในการพัฒนา และทางด้านจิตใจ คือกำลังสมองและความคิดในการร่วมประชุม วางแผนหรือปรึกษาหารือในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งสังเกตได้จากการศึกษาที่สตรีถึงร้อยละ 71.3 ที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้านของตน เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มธนาคารข้าว ฯลฯ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสตรีเกิดความรู้ความเข้าใจ และ เกิดการยอมรับในโครงการหรืองานกิจกรรมของกลุ่มนั้น ๆ รวมทั้งยอมรับในตัวผู้นำหรือ เจ้าหน้าที่ที่ผู้สนับสนุนหรือประสานงานซึ่งถือว่าเป็นผลดีต่อการพัฒนาชุมชนในระดับกว้างต่อไป

ดังนั้นหากสตรีเกิดการยอมรับในคุณค่าหรือประโยชน์ของการเข้าร่วมโครงการหรือกิจกรรมการพัฒนาสตรี ตลอดจนกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านตำบลต่าง ๆ และมีทัศนคติต่อเรื่องดังกล่าวในทางบวกแล้ว โอกาสที่จะถ่ายทอดการยอมรับนั้นแก่สมาชิกในครอบครัวก็เป็นไปได้มากยิ่งขึ้น ประกอบกับสตรีมักมีลักษณะนิสัยชอบพูดคุยกับเพื่อนบ้านหรือสมาชิกในสังคม ดังนั้นถ้าสตรีส่วนใหญ่มีทัศนคติต่อบทบาทหน้าที่ที่ตนเอง ครอบครัวยุ และชุมชนดีแล้ว ก็เท่ากับเป็นการเผยแพร่ทัศนคติที่ดีเหล่านั้นไปสู่สังคมให้ เป็นที่ยอมรับกว้างขวางยิ่งขึ้น ซึ่งลักษณะนี้ก็ถือว่าเป็น

การสื่อสารระหว่างบุคคลที่สตรีมีบทบาทสำคัญทั้งในฐานะผู้ส่งสารและผู้รับสารในการดำเนินงานพัฒนาสตรีนั่นเอง

2. สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะตามการทดสอบสมมติฐาน

2.1 สมมติฐานที่ 1 ตั้งไว้ว่า กลุ่มสตรีแต่ละตำบลมีความรู้ ทักษะและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนไม่แตกต่างกัน ปรากฏว่าผลการศึกษาวิจัยไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้กล่าวคือ กลุ่มสตรีแต่ละตำบลมีความรู้ ทักษะ และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งสามารถอภิปรายผลตามประสบการณ์ตรงของผู้วิจัยซึ่ง เป็นนักพัฒนาชุมชนได้ว่า สาเหตุดังกล่าวน่าจะมีประเด็นในการพิจารณาแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นด้วยกัน คือประการแรกพิจารณาในด้านตัวบุคคลากรหรือเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนหรือที่เรียกกันว่าพัฒนากร ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของกรมการพัฒนาชุมชนหน่วยงานที่มีแผนงานเกี่ยวข้องกับการพัฒนาสตรีในชนบทโดยตรง ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบแต่ละตำบลว่าจะมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างทัศนคติที่ดีแก่สตรีเพียงใด มีความเอาใจใส่ติดตามการดำเนินงานอย่างใกล้ชิดเพียงใด ตลอดจนมีความสามารถในการสื่อสารชักจูงใจหรือถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารการพัฒนาสตรีกลุ่มสตรีเป้าหมายได้มากน้อยเพียงใด ประการที่สองพิจารณาในด้านผู้นำหมู่บ้านตำบล เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน คณะกรรมการหมู่บ้าน ตลอดจนผู้นำท้องถิ่นอื่น ๆ ว่าให้การสนับสนุนหรือส่งเสริมการดำเนินงานของกลุ่มสตรีเพียงใด มีการติดตามผลและสอบถามความเคลื่อนไหว ตลอดจนช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นมากน้อยเพียงใด เป็นต้น ดังนั้นปัจจัยที่น่าจะเป็นเหตุผลของความแตกต่างดังกล่าวจึงน่าจะมาจากตัวเจ้าหน้าที่พัฒนากรประจำตำบลนั้น ๆ และผู้นำหมู่บ้านตำบลดัง ได้อภิปรายมาแล้ว ทั้งนี้เพราะสภาพทางด้านประชากรศาสตร์ของสตรีในแต่ละตำบลค่อนข้างใกล้เคียงกันมาก และลักษณะของตัวโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ในแต่ละตำบลก็มีลักษณะใกล้เคียงกันมากด้วย ดังนั้นหากมีการศึกษาวิจัยในเรื่อง เกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความแตกต่างในด้านความรู้ ทักษะ และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของสตรีแล้วก็จะ เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานพัฒนาสตรีให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2.2 ผลการทดสอบสมมติฐานที่ 2 สอดคล้องกับข้อความที่ตั้งไว้คือ ประสิทธิภาพในการดำเนินงานตามแผนงานพัฒนาสตรีมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 กับ ความรู้ ทักษะ และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของสตรีโดยสองผลัดงั้นในลักษณะ เป็นไปในแนวทางเดียวกัน กล่าวคือ เมื่อประสิทธิภาพของการดำเนินงานเพิ่มขึ้น สตรีก็จะมีความรู้สูงขึ้น มี

ทัศนคติที่ดีขึ้นต่อการดำเนินงานตามแผนงานพัฒนาสตรีและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน เพิ่มขึ้น ด้วย แต่ถ้าประสิทธิผลในการดำเนินงานลดลง ความรู้ ทัศนคติ และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของสตรีก็จะลดลงด้วย จากผลการวิจัยดังกล่าว ยืนยันได้ว่าสตรีจะมีความรู้ ทัศนคติ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนได้เป็นอย่างดีก็ต่อเมื่อการดำเนินงานตามแผนงานพัฒนาสตรีดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ ฉะนั้นหากมุ่งหวังให้สตรีเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนแล้วก็ต้องตระหนักถึงการดำเนินงานตามแผนงานพัฒนาสตรีว่าจะต้องจัดการอย่างมีประสิทธิภาพด้วยเช่นกัน

2.3 ผลการทดสอบสมมติฐานที่ 3 สอดคล้องกับข้อความที่ตั้งไว้ในส่วนของอายุกับการศึกษา คือ มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 กับความรู้ ทัศนคติและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของสตรี โดยอายุมีความสัมพันธ์ในลักษณะแปรผกผันหรือตรงกันข้ามกับความรู้ กล่าวคือ สตรีที่มีอายุสูงกว่าจะมีความรู้ต่ำกว่าสตรีที่มีอายุน้อยกว่าทั้งนี้อาจเป็นเพราะ สตรีที่อายุสูงความสามารถในการเรียนรู้หรือการจำอาจจะลดลงไป ดังนั้นเมื่อเข้ารับการอบรมหรือรับฟังความรู้ข่าวสารต่าง ๆ ที่มีประโยชน์ในด้านคุณลักษณะส่วนตัว หรือความรู้ในด้านชีวิตครอบครัวตลอดจนความรู้ในด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนไปแล้ว จึงไม่สามารถจดจำได้หมด และปฏิบัติตามได้ไม่ถูกต้องจึงทำให้มีความรู้ต่ำกว่าสตรีที่มีอายุน้อยกว่า

ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 กับความรู้ ทัศนคติและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของสตรี โดยเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะสอดคล้องในแนวทางเดียวกัน กล่าวคือ สตรีที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าจะมีความรู้ในด้านคุณลักษณะส่วนตัว ความรู้ในด้านชีวิตและครอบครัว และความรู้ในด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนมากกว่า และมีทัศนคติต่อการดำเนินงานตามแผนงานพัฒนาสตรีไปในทางบวกมากกว่า รวมทั้งมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนมากกว่าด้วย ทั้งนี้อาจพิจารณาได้ว่าเป็นเพราะผู้ที่มีการศึกษาสูงกว่าอาจจะมีทักษะในการเรียนรู้หรือการจำที่ดีกว่าสตรีที่มีการศึกษาน้อยกว่า ดังนั้นจึงสามารถที่จะเรียนรู้หรือจดจำสิ่งที่ได้รับฟังจากสื่อต่าง ๆ ได้ดีกว่า และสามารถปฏิบัติตามได้ถูกต้อง ซึ่งก็จะส่งผลให้เกิดทัศนคติที่ดี และจึงเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนมากกว่า

ในด้านรายได้ ผลการศึกษายืนยันปรากฏว่า ไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้คือ ไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับความรู้ ทัศนคติ และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของสตรี ทั้งนี้อาจพิจารณาได้ 2 ประเด็น คือ ประการแรกอาจเป็นเพราะรายได้ที่สำรวจในการวิจัยครั้งนี้เป็นรายได้ต่อปีต่อครอบครัวเท่านั้น ไม่ได้รวมเอาทรัพย์สิน เช่น การถือครองที่ดิน หรือทรัพย์สินแบบอื่นมาพิจารณาด้วย ดังนั้นรายได้จากการสำรวจตามแบบสัมภาษณ์

อาจจะไม่ใช่ตรรกะนี้ว่าฐานะทาง เศรษฐกิจที่แท้จริงของกลุ่มตัวอย่าง ประการที่ 2 อาจเป็น เพราะรายได้ที่สำรวจนั้นอาจจะไม่ใช่ปัจจัย เพียงอย่างเดียวในการยังชีพของสตรีกลุ่มตัวอย่าง กล่าวคือ สตรีเหล่านั้นอาจจะมีการผลิตอาหารไว้รับประทานในครอบครัว โดยไม่ได้จำหน่าย เช่น ปลูกข้าว ปลูกพืชผักสวนครัว เลี้ยงสัตว์ เช่น เป็ดไก่ เพื่อไว้รับประทานในครอบครัว ดังนั้นจึงไม่เกิดรายได้ในขณะที่สตรีเหล่านั้นและครอบครัวสามารถยังชีพหรือมีส่วนร่วมในสังคมในด้านต่าง ๆ ได้เช่นสมาชิกอื่น ๆ ที่มีรายได้สูงกว่าจากเหตุผลทั้ง 2 ประการดังกล่าวจึงน่าจะ เป็นข้อสรุปของ เหตุผลในเรื่องรายได้ว่าระดับรายได้จากการสำรวจที่ไม่รวมถึงทรัพย์สินอื่น ๆ ตลอดจนไม่พิจารณาถึง เรื่องการลดรายจ่ายโดยการผลิตอาหารไว้รับประทานเองภายในครอบครัว ไม่ได้ เป็นปัจจัยที่ทำให้ความรู้ ทักษะคิดและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของสตรีแตกต่างกัน

2.4 ผลการทดสอบสมมติฐานที่ 4 ปรากฏว่าสอดคล้องกับข้อความที่ตั้งไว้ คือความถี่ของพฤติกรรมการสื่อสารระหว่างบุคคล เกี่ยวกับการดำเนินงานตามแผนงานพัฒนาสตรีมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 กับความรู้ ทักษะคิดและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของสตรี โดยเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะที่สอดคล้องไปในแนวทางเดียวกัน กล่าวคือ ถ้าความถี่ในการสื่อสารระหว่างบุคคลในเรื่องดังกล่าวสูง ความรู้ ทักษะคิด และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของสตรีก็จะสูงตามไปด้วย

จากการที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นว่า สตรีมีส่วนอย่างยิ่งในการพัฒนาชุมชน และผลการวิจัยปรากฏว่าสตรีจะมีความรู้ ทักษะคิดและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนได้มากขึ้นนั้นปัจจัย ประการหนึ่งคือ ความถี่ของพฤติกรรมการสื่อสารระหว่างบุคคล เกี่ยวกับการดำเนินงานตามแผนงานพัฒนาสตรี จึงอาจกล่าวได้ว่า ถ้าหากสตรีมีการพูดคุยหรือมีการสื่อสารระหว่างบุคคลในเรื่อง เกี่ยวกับการดำเนินงานตามแผนงานพัฒนาสตรีกับบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ตั้งแต่ในครอบครัวไปจนถึงชุมชนตลอดจนเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ อย่างบ่อยครั้ง เท่าไรก็จะทำให้สตรีมีความรู้เพิ่มขึ้น มีทัศนคติที่ดีขึ้น และ เข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนมากยิ่งขึ้นตามไปด้วยนั่นเอง ดังนั้น ข้อดีของสตรีในแง่ที่เป็นเพศที่มีลักษณะนิสัยชอบพูดคุยกับเพื่อนบ้านหรือสมาชิกในสังคมดังกล่าวมาแล้วจึงนับเป็นปัจจัยอันหนึ่งที่ทำให้สตรีได้รับความรู้ที่มีประโยชน์ในด้านคุณลักษณะส่วนตัว ในด้านชีวิตครอบครัว และในด้าน การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน อีกทั้งยังทำให้สตรีมีทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินงานตามแผนงานพัฒนาสตรีและ เข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในที่สุด

3. ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยและข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับการปฏิบัติงานพัฒนาสตรีและการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน

3.1 ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัย การวิจัยครั้งนี้ตระหนักถึงข้อจำกัดบางประการในการดำเนินการจึงมีข้อเสนอแนะ เพื่อ เป็นประโยชน์แก่ผู้ต้องการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ในแง่มุมอื่น ๆ ต่อไป ดังนี้

3.1.1 ควรมีการศึกษาวิจัยในตนเอง เดียวกันในวงกว้าง โดยใช้กลุ่มตัวอย่างในพื้นที่อื่น ๆ เพื่อศึกษาถึงบริบททางสังคม และตัวแปรที่แตกต่างกันออกไปตลอดจนนำผลมาเปรียบเทียบกับผลการวิจัยครั้งนี้ เพื่อหาข้อสรุปที่น่าเชื่อถืออันจะเป็นผลดีต่อการสร้างสรรคงานพัฒนาสตรีต่อไป

3.1.2 การศึกษาวิจัยครั้งนี้ศึกษาเฉพาะปริมาณ (ความบ่อยครั้ง) ของการสื่อสารระหว่างบุคคล ฉะนั้นควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบและคุณภาพของการสื่อสารระหว่างบุคคลด้วย เช่น สื่อสารกันอย่างไรบ้าง รวมทั้งการศึกษาถึงการสื่อสารในรูปแบบอื่น ๆ ที่น่าจะมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาสตรีด้วย เพื่อเป็นแนวทางในการพิจารณาปรับปรุงคุณภาพของสื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหาสาระและภาวะการรับรู้ของกลุ่มเป้าหมาย

3.1.3 ควรมีการศึกษาด้านพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีศึกษาวิจัยอื่น ๆ ด้วย นอกเหนือจากการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพียงอย่างเดียว

3.1.4 การสร้างแบบสัมภาษณ์ในการวัดทัศนคติที่ใช้กับกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ชนบทมีระดับการศึกษาต่ำเป็นส่วนใหญ่ ควรคำนึงถึงถ้อยคำหรือข้อความที่ใช้ว่าไม่ควรมีลักษณะเป็นนามธรรม หรือเป็นลักษณะของการนำแนวความคิดจนเกินไปมาสอบถาม ควรสร้างคำถามในลักษณะ เป็นรูปธรรมหรือเป็นการปฏิบัติให้มาก ทั้งนี้เพราะผลของการวัดทัศนคติในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ยังไม่สามารถแสดงถึงทัศนคติที่แท้จริงของกลุ่มตัวอย่าง ได้เท่าที่ควร กล่าวคือ ผลที่ได้มีความขัดแย้งกันเองในบาง เรื่อง ซึ่งอาจจะมีสาเหตุมาจากปัญหาด้านการใช้ภาษาในแบบสัมภาษณ์ในการวัดทัศนคติดังกล่าวข้างต้น

3.2 ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับการปฏิบัติงานพัฒนาสตรีและการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน

3.2.1 ควรให้โอกาสแก่สตรีให้มากขึ้นในด้านมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและร่วมวางแผนในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งงานพัฒนาสตรีและงานพัฒนาชุมชน เพราะจากการศึกษาวิจัยพบว่า สตรีกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้สึกภาคภูมิใจและ จะให้ความร่วมมือสนับสนุนงานพัฒนาต่าง ๆ หากตนเอง ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นร่วม

วางแผน ตลอดจนร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงานนั้น ๆ ดังนั้นหากหน้าเอาจกลุ่มสตรีเข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะดังกล่าวได้ จะทำให้การพัฒนาเป็นไปในลักษณะที่ทุกคนมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนอย่างแท้จริง ไม่ใช่การยึดเยียดหรือออกคำสั่ง

3.2.2 ควรมีการพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงานของ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ผู้นำหมู่บ้านตำบล ผู้นำท้องถิ่นต่าง ๆ และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสตรีและการพัฒนาชุมชน ทั้งในด้านความรู้ ทักษะ และ ความรับผิดชอบ เพราะกลุ่มบุคคลดังกล่าว เป็นสื่อบุคคลที่ทำงานใกล้ชิดกับประชาชนโดยตรง ทั้งนี้ เนื่องจากผลการศึกษาวิจัยพบว่าสตรีส่วนใหญ่เห็นว่าการพูดคุยหรือติดต่อกับกลุ่มบุคคลดังกล่าวทำให้ได้รับความรู้และข่าวสารที่มีประโยชน์และ เห็นว่าควรนำความรู้ไปปฏิบัติด้วย ดังนั้นถ้าสื่อบุคคลได้รับการพัฒนาให้มีคุณภาพในทุก ๆ ด้านดังกล่าวก็จะส่งผลดีต่อการพัฒนาสตรีและการพัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

3.2.3 ควรพิจารณาให้ความสำคัญกับความสามารถในการสื่อสารระหว่างบุคคลของเจ้าหน้าที่ทุก ๆ ฝ่ายในการปฏิบัติงานพัฒนาชนบท เพราะกลุ่มบุคคลเหล่านี้เป็นผู้ที่ประชาชนให้ความเชื่อถือและมีความรู้จักคุ้นเคย ดังนั้นหากมีการจัดการอบรมสัมมนา ในเรื่องทักษะในการสื่อสาร เพื่อการปฏิบัติงานพัฒนาชนบทแก่เจ้าหน้าที่ดังกล่าวก็จะทำให้บุคคลเหล่านี้มีทักษะในการสื่อสารประชาสัมพันธ์ที่ดีขึ้น ซึ่งจะช่วยให้การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และส่งผลให้โครงสร้างของขบวนการสื่อสารเพื่อการพัฒนาชนบทที่มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น